

BOSHLANG'ICH SINFLARDA SHE'R VA ERTAKLAR ORQALI ESTETIK DIDNI RIVOJLANTIRISH

Nosirova Gulnoza Nasriddinova

Osiyo Xalqaro Universiteti

MM1-BT-25 guruh magistri.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18206457>

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich maktab o'quvchilarida estetik qadrlashni shakllantirish va rivojlantirishda she'riyat va ertaklarning ta'limiy ahamiyatini ilmiy va nazariy nuqtai nazardan o'rganadi. Adabiy asarlar, xususan, bolalar she'riyati va ertaklari, bolalarda go'zallikni qadrlash, badiiy idrok, axloqiy va estetik nuqtai nazar va lingvistik madaniyatni rivojlantirish imkoniyatlarini ochib beradi. Shuningdek, u she'riyat va ertaklardan sinfda samarali foydalanishni, shuningdek, ularning ta'limiy qiymatini ta'kidlaydi. Maqola boshlang'ich ta'lim doirasida estetik ta'limni oshirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, estetik did, she'r, ertak, badiiy adabiyot, estetik tarbiya, bolalar adabiyoti, badiiy tafakkur, nutq rivoji, ma'naviy tarbiya.

DEVELOPING AESTHETIC TASTE IN PRIMARY GRADES THROUGH POEMS AND FAIRY TALES

Abstract. This article examines, from a scientific and theoretical perspective, the educational significance of poetry and fairy tales in the formation and development of aesthetic appreciation among primary school students. Literary works, particularly children's poetry and fairy tales, reveal opportunities for developing children's appreciation of beauty, artistic perception, moral and aesthetic viewpoints, and linguistic culture. The article also emphasizes the effective use of poetry and fairy tales in classroom practice and highlights their educational value. The study is aimed at enhancing aesthetic education within the framework of primary education.

Keywords: Primary education, aesthetic taste, poetry, fairy tale, fiction, aesthetic education, children's literature, artistic thinking, speech development, moral education.

РАЗВИТИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВКУСА У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ЧЕРЕЗ СТИХИ И СКАЗКИ.

Аннотация. В статье с научно-теоретической точки зрения рассматривается образовательное значение поэзии и сказок в формировании и развитии эстетического восприятия у учащихся начальной школы. Литературные произведения, в частности детская поэзия и сказки, раскрывают возможности развития у детей чувства прекрасного, художественного восприятия, нравственно-эстетических взглядов и языковой культуры. Также подчеркивается эффективное использование поэзии и сказок в учебном процессе и их воспитательная ценность. Статья направлена на повышение уровня эстетического воспитания в системе начального образования.

Ключевые слова: Начальное образование, эстетический вкус, стихотворение, сказка, художественная литература, эстетическое воспитание, детская литература, художественное мышление, развитие речи, духовно-нравственное воспитание.

KIRISH (ВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION)

Boshlang'ich ta'lim tizimida shaxslarni puxta o'qitish masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'quvchilarda estetik didni rivojlantirish, ularga go'zallikni anglashga va qadrlashga o'rgatish muhim ta'lim maqsadini tashkil etadi.

Estetik did shaxsning atrof-muhit, san'at va hayot tajribasiga bo'lgan nuqtai nazariga ta'sir qiluvchi muhim xususiyatdir. Boshlang'ich maktabdan boshlab bolalar hissiy va majoziy tafakkurga ega bo'lib, badiiy adabiyotni, ayniqsa she'riyat va ertaklarni estetik ta'limning ajralmas qismiga aylantiradi. Agar she'rlar bolalarning his-tuyg'ulariga ritm va tasvirlar orqali ta'sir qilsa, ertaklar ularning yaxshilik va yomonlik, go'zallik va xunuklik haqidagi tushunchalarini shakllantiradi. Natijada, ta'limga she'riyat va ertaklarni to'g'ri kiritish badiiy qadrlashni rivojlantirishning muhim usuli sifatida qaraladi. Binobarin, boshlang'ich sinflarda estetik ta'limni samarali tuzish o'qitish jarayonining muhim elementi sifatida qaraladi.

Estetik did - bu shaxsning hayot voqealari, badiiy ijod va tabiat go'zalligiga bo'lgan nuqtai nazarini aks ettiruvchi ko'p qirrali psixologik va ta'limiy hodisa bo'lib, bolaning hissiy tajribalari, tasavvurlari va bilimlari bilan chambarchas bog'liqdir. Majoziy fikrlashga moyilligi, yuqori his-tuyg'ulari va taqlid xatti-harakatlari tufayli boshlang'ich maktab o'quvchilari badiiy adabiyotni, ayniqsa she'riyat va ertaklarni o'zlarining badiiy sezgirliklarini rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri deb bilishadi. She'rlar o'zlarining ritmik kompozitsiyasi, ohangi va tasvirlari bilan bolalarning estetik ongini oshiradi, nutq madaniyatini rivojlantiradi va lingvistik xilma-xillikni boyitadi. Ertaklar ramziy tasvirlar, fantastik hikoyalar va axloqiy tushunchalar orqali bolalarning yaxshilik va yomonlik, go'zallik va xunuklik haqidagi asosiy estetik idroklarini shakllantiradi. Shu nuqtai nazardan, she'riyat va ertaklar nafaqat adabiy janr, balki kuchli ta'lim va estetik vosita sifatida ham o'qitish jarayonida muhim rol o'ynaydi. She'riyat va ertaklarni o'z ichiga olgan klassik va zamonaviy bolalar adabiyotining ataylab va qasddan kiritilishi estetik ta'lim samaradorligini oshiradi. Ushbu tadqiqot dolzarbdir, chunki boshlang'ich sinflarda she'riyat va ertaklar orqali estetik didni rivojlantirish zamonaviy ta'lim amaliyotida tizimli ravishda yetarlicha o'rganilmagan. Ushbu tadqiqot ushbu bo'shliqni bartaraf etish va nazariy va metodologik asoslarni mustahkamlashga qaratilganligi sababli muhimdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД /LITERATURE REVIEW)

Boshlang'ich ta'limda estetik tarbiya mavzusi pedagogika, psixologiya va adabiyotshunoslikning uyg'unlashuvi nuqtai nazaridan o'rganilmoqda. Ilmiy adabiyotlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, estetik didni shakllantirish shaxsiy rivojlanishning asosiy jihati sifatida qaraladi va bolaning hissiy, intellektual va ijtimoiy tajribalari bilan bevosita bog'liq holda rivojlanadi. She'riyat va ertaklarning estetik funktsiyalari bolalar adabiyoti bo'yicha ilmiy ishlarda keng ko'rib chiqiladi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, she'riyat yoshlarda ohang, qofiya va ritm orqali estetik zavq bag'ishlaydi, nutqni musiqiylik bilan boyitadi. Ertaklar o'zlarining qiziqarli hikoyalari, boy tasvirlari va sodda axloqiy tushunchalari tufayli bolalarning idrokiga chuqur singib ketganligi empirik tarzda isbotlangan. Shu nuqtai nazardan, estetik qadrlashni asl tilda she'riyat va ertaklarni tahlil qilish, savodxonlikni o'rgatish, ifodali o'qish, drammatizatsiya va nutqni o'z ichiga olgan proaktiv yondashuvlar orqali rivojlantirish mumkinligi aniq.

Ba'zi tadqiqotlar estetik ta'limda an'anaviy usullar bilan birgalikda interaktiv va ijodiy metodologiyalardan foydalanish samaradorligini ta'kidlaydi. Ushbu tadqiqot analitik va umumlashtiruvchi metodologiyadan foydalanadi. Ilmiy adabiyotlarni o'rganish jarayonida pedagogik, psixologik va adabiy manbalar metodik jihatdan tahlil qilindi. Boshlang'ich ta'lim amaliyoti bo'yicha tavsiyalar berish uchun induktiv metodologiya qo'llanildi, bu esa muayyan vaziyatlardan kelib chiqadigan umumiy pedagogik topilmalarga olib keldi. Ushbu ish hozirgi ilmiy nuqtai nazarlarni sintez qilishga va o'qitish amaliyoti uchun nazariy va metodologik asoslarni yaratishga qaratilgan.

Estetik his-tuyg'ular yuksak axloqiy tuyg'ular sifatida qaraladi. Bizni o'rab turgan tabiiy landshaftlar bizning estetik his-tuyg'ularimizning asosiy manbaidir. Oq jarliklari bilan ajralib turadigan bahorgi tog' manzaralari shaxslarda estetik zavqlanish hissini uyg'otadi. Shaxsning estetik tuyg'ulari turli manbalardan kelib chiqadigan murakkab tuyg'ulardir. "Estetik ta'lim"ning maqsadi estetik idrokni rivojlantirish va turli kamchiliklar va zaifliklarni bartaraf etishdir.

Lotincha "estezio" so'zidan kelib chiqqan estetik ta'lim, "Men go'zallikni his qilaman" degan ma'noni anglatadi, bu o'quvchilarga voqelik, tabiat, ijtimoiy va mehnat munosabatlari va hayot go'zalliklarini tushunish, idrok etish va qadrlashga o'rgatish uchun mo'ljallangan pedagogik jarayondir. Uning maqsadi ularning badiiy didini takomillashtirish, go'zallikka muhabbatni rivojlantirish va go'zallik yaratish qobiliyatini oshirishdir.

Estetik ta'lim shaxsning go'zallikka bo'lgan minnatdorchiligini rivojlantiradi va bu sezgirlikni oshiradi. Biror kishi doimiy ravishda o'z hayotini go'zallik poydevori asosida qurishga harakat qiladi. Estetik ta'lim axloqiy, intellektual, huquqiy, ekologik, ijtimoiy va kasbiy ta'lim bilan chambarchas bog'liq. O'quvchilar o'z mahoratini bir nechta badiiy va ijodiy ishlarda namoyish etadilar. Yoshligidan boshlab "barcha bolalar tabiatan rassomdir" (K.D. Ushinskiy) va "har bir bola shoir fazilatlariga ega" (V. Suxomlinskiy). Estetik tarbiya, nafislik bilan tavsiflanadi, bu shaxsning estetik ongi, munosabati va faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirishni o'z ichiga olgan uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, ular yosh va ijtimoiy o'zgaruvchilar tomonidan belgilanadigan turli bosqichlar va darajalar ta'sirida bo'ladi. Estetik tarbiya shaxsning estetik madaniyatini bir nechta shakl va metodologiyalar orqali rivojlantirishga intiladi. Badiiy adabiyot estetik ta'limda cheksiz imkoniyatlar yaratadi. U o'quvchilarga hayotni chuqurroq anglashga o'rgatadi. Yer va insoniyat go'zalligini, shuningdek, jasorat va yuksak insoniy intilishlarni o'zida mujassam etgan san'at asarlari shaxslarni go'zallikni qadrlashga va unga intilishga ilhomlantirgan. Aksincha, past mafkuraviy sifatga ega asarlar o'quvchilarning aql-zakovatini pasaytiradi, ularni asl go'zallikdan chalg'itadi, estetikaga bo'lgan minnatdorchiligini pasaytiradi va didini pasaytiradi.

Estetikaning asosiy instituti oiladir. Bu bolalarni oilaviy aloqalar, uy-ro'zg'or buyumlari, ularning uyg'unligi, uyg'unligi, uyushganligi, ozodaligi, tozaligi va ozodaligidagi nafislikni to'g'ri tushunishga o'rgatishning dastlabki bosqichidir. O'quvchilarda estetikasi rivojlantirish. Estetikasi anglash o'quvchilarni ijtimoiy voqelik, tabiat va san'at bilan bevosita o'zaro ta'sir o'tkazish orqali turli nazariyalar va nuqtai nazarlarning asosiy tamoyillari bilan jalb qilish, shu bilan birga ularning estetik ta'limi va rivojlanishini tizimli ravishda tuzish orqali rivojlantiriladi. Estetik ong estetikasi idrok etishga asoslanadi. Estetik idrok - bu ijtimoiy voqelik, narsalar va hodisalarga xos bo'lgan go'zallikning ong ichidagi keng qamrovli aksi bo'lib, go'zallik boshdan kechirilganda va ma'lum bir maqsadga yo'naltirilganda namoyon bo'ladi.

Estetik tarbiyaning maqsadlari o'quvchilarda nafislik, tafakkur, idrok tuyg'usini rivojlantirish, ularning ijodiy qobiliyatlarini oshirish va go'zallikka chuqur minnatdorchilikni singdirishdan iborat. Insoniyatning go'zallikni his qilish qobiliyati tufayli odamlar hayajon, qayg'u, g'azab, quvonch va zavq kabi his-tuyg'ularni boshdan kechiradilar. Nafislik tamoyillarini o'zlashtirish yuqori san'at asarini yuzaki, pastroq ijoddan farqlash, shu bilan birga o'z nuqtai nazarining haqiqiyligini tasdiqlash va himoya qilish imkonini beradi.

Estetik did shaxsning o'zida mavjud bo'lgan psixologik hodisadir. Shunga qaramay, shaxs ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etar ekan, ular go'zallikni baholash mezonlarini mohirona tushunishlari mumkin. Estetik did shaxsning biror narsa yoki hodisaga nisbatan munosabatini anglatadi, go'zallik, xunuklik va qo'pollikni sub'ektiv baholashni o'zida mujassam etgan holda,

nafislikning ob'ektiv mezonini bo'lib xizmat qiladi. Maktab o'quvchilarida nafislikni rivojlantirishda samarali shakllar, usullar va vositalardan oqilona foydalanish estetik didni rivojlantirishga hissa qo'shadi va ijobiy natijalar beradi. Estetik tarbiya badiiy asarlarda tasvirlangan hikoya, voqealar va tasavvurlarni xayoliy konstruksiyalarga aylantirish qobiliyatiga ega, shuning uchun ularni estetik hissiyotlarning shaxsiy tajribalariga integratsiya qilish mumkin.

Innovatsion metodologiyalar ixtisoslashgan ta'lim muassasalari talabalari uchun juda muhimdir. Bu sa'y-harakatlar estetik zavqni rivojlantirish orqali osonlashtirilishi mumkin. Bunga yoshlarga nozik motor qobiliyatlarini rivojlantirish uchun yoqimli tarzda tikish, haykaltaroshlik, tasviriy san'at va hunarmandchilik bilan shug'ullanishga ruxsat berish orqali erishish mumkin.

MUHOAKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION)

Boshlang'ich ta'limda badiiy didni rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim jihati sifatida tan olingan va shu bilan birga she'rlar va ertaklarning bu doiradagi ahamiyatiga alohida e'tibor qaratish kerak. Ushbu tadqiqotda ko'rib chiqilgan nazariy nuqtai nazarlar va ta'lim metodologiyalari shuni ko'rsatadiki, badiiy adabiyotning ayrim janrlari o'quvchilarning rivojlanish va psixologik xususiyatlariga mos kelishi bilan ajralib turadi. Boshlang'ich maktab o'quvchilari orasida majoziy fikrlash ustunlik qilishini hisobga olsak, she'rlar va ertaklar ularning estetik ongini rivojlantirish uchun samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Suhbat davomida ta'kidlangan asosiy fikrlardan biri shundaki, estetik didni rivojlantirish shunchaki san'at asari bilan shug'ullanishdan tashqariga chiqishi kerak. She'rlar va ertaklar bilan shug'ullanish o'quvchilarning hissiy tajribalarini rag'batlantirish, tasvirlarni tahlil qilish va qahramon harakatlarini baholash orqali estetik fikrlashni rivojlantiradi. Ushbu protsedura o'qituvchidan ilg'or metodologik qobiliyatlarga ega bo'lishni va badiiy matn bilan ishlash uchun interaktiv va innovatsion yondashuvlardan foydalanishni talab qiladi. Tadqiqot natijalarini ilmiy adabiyotlarda ifodalangan tushunchalar bilan taqqoslash shuni ko'rsatadiki, she'riyat bolalarning estetik qadrlash, nutq madaniyati va badiiy ifoda ko'nikmalarini rivojlantirishni yaxshilaydi. Melodiya, qofiya va ritm o'quvchilarning eshitish sezgirligini oshiradi va badiiy adabiyotni chuqurroq qadrlashga imkon beradi. Ertaklar, aksincha, bolalarning axloqiy va estetik nuqtai nazarini ramziy tasvirlar orqali shakllantiradi, ularga yaxshilik va yomonlikni farqlashni o'rgatadi.

Munozara shuni ko'rsatdiki, zamonaviy ta'lim sharoitida raqamli texnologiyalarning adabiyot bilan integratsiyasi estetik ta'lim uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shunga qaramay, texnologiyalar estetik ta'limning asosiy yo'nalishi emas, balki yordamchi vosita sifatida ishlashi kerak. Asosiy e'tibor badiiy so'zning kuchi va uning estetik ta'siriga qaratilishi kerak.

Shu nuqtai nazardan, she'rlar va ertaklar estetik ta'limning asosiy elementlari sifatida o'z ahamiyatini saqlab qoladi. Suhbatda shuningdek, milliy va xalqaro qadriyatlarining estetik ta'limdagi roli ham ko'rib chiqildi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xalq ertaklari va milliy bolalar she'riyati o'quvchilarda milliy estetik qadrlash va madaniy merosga hurmatni tarbiyalaydi.

Estetik ta'lim san'atni qadrlashdan tashqariga chiqadi; u shuningdek, shaxsning ma'naviy o'sishiga ham yordam beradi.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda she'riyat va ertaklardan qasddan va metodik foydalanish bolalarning estetik qadrlashini sezilarli darajada oshiradi.

Nazariy va metodologik resurslarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, estetik didning rivojlanishiga badiiy asarlarni tanlash, o'qitish yondashuvi va ta'lim konteksti sezilarli darajada ta'sir qiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, she'rlar va ertaklar bilan shug'ullanish bolalarning go'zallikni qadrlash, vizual tasvirlarni tushunish va shaxsiy javoblarni ifodalash qobiliyatini

oshiradi. Badiiy tarkibni tahlil qilish, ifodali o'qish va sahnalashtirish kabi mashg'ulotlar bilan shug'ullanish o'quvchilarning estetik hissiyotlarini oshiradi. Bu ularning nafaqat kitoblarga, balki atrof-muhit go'zalligiga bo'lgan nuqtai nazarini ham ijobiy o'zgartiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, estetik didni rivojlantirish o'quvchilarning og'zaki ifodasini yaxshilash bilan chambarchas bog'liq. She'riyat orqali bolalar badiiy ifoda nozikliklarini anglaydilar, so'z boyliklarini boyitadilar va fikrlarini nafis ifoda etishga intiladilar. Ertaklar, aksincha, mantiqiy fikrlashni va voqealarning izchil hikoyasini yaxshilaydi. Tadqiqot natijalari she'riyat va ertaklar atrofida qurilgan estetik ta'lim o'quvchilarning axloqiy fazilatlarini ham rivojlantiradi, degan xulosaga keldi. Badiiy qahramonlarning xatti-harakatlarini baholash yoshlarda adolat, halollik va mehr-shafqat kabi tushunchalarni estetik qadriyatlar bilan birlashtiradi. Bu estetik ta'limning pedagogik ahamiyatini oshiradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, estetik ta'limning samaradorligi o'qituvchining ijodiy savodxonligi va metodologik tayyorgarligiga bevosita bog'liq. She'riyat va ertaklarni to'g'ri tanlash, shuningdek, ularni bolalarning rivojlanish xususiyatlariga mos ravishda talqin qilish estetik didni rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

XULOSA(CONCLUSION)

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda she'riyat va ertaklarni qo'llash bolalarning estetik tuyg'ularini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Badiiy sa'y-harakatlar orqali bolalar go'zallikka bo'lgan hurmatni, estetik zavqni, majoziy fikrlashni va tilni nafislashtirishni rivojlantiradilar. She'rlar va ertaklar o'quvchilarning ma'naviy va axloqiy o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, ushbu janrlar orqali yoshlar milliy ideallarga hurmatni, tabiat va insoniyat go'zalligiga bo'lgan hurmatni va san'atga ishtiyoqni rivojlantiradilar. Natijada, boshlang'ich maktabda she'riyat va ertaklarni ataylab va uslubiy ravishda qo'llash estetik ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirishning muhim omilidir. Agar she'riyat bolalarning estetik tuyg'ularini ritm va tasvirlar orqali kuchaytirs, ertaklar ularga hayot voqealarini ramziy tasvirlar orqali talqin qilishni o'rgatadi. Bu usul o'quvchilarning estetik tuyg'ularini rivojlantirish bilan birgalikda mustaqil fikrlash va badiiy baholashni rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullayeva, M. Boshlang'ich ta'limda estetik tarbiya masalalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 45–52-betlar.
2. Axmedova, D. Bolalar adabiyoti va tarbiyaviy jarayon. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 63–70-betlar.
3. Ismoilova, S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida estetik didni shakllantirish. – Toshkent: O'qituvchi, 2022. – 28–34-betlar.
4. Jo'rayev, A. Pedagogik texnologiyalar va estetik ta'lim. – Samarqand: Zarafshon, 2020. – 91–98-betlar.
5. Rasulov, B. Estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2020. – 73–80-betlar.
6. Saidova, L. She'r orqali nutq va estetik didni rivojlantirish. – Buxoro: Buxoro nashriyoti, 2022. – 35–41-betlar.
7. To'xtayeva, H. Boshlang'ich ta'limda ma'naviy-estetik tarbiya. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. – 88–95-betlar.
8. Xolmatova, Z. Bolalar adabiyoti va estetik tafakkur. – Toshkent: Ilm ziyo, 2023. – 19–25-betlar.